

Мария Тихова (Шумен, България)

СЛОВОРЕДНИ ОСОБЕНОСТИ В ЖИТИЕТО НА СТЕФАН ДЕЧАНСКИ
ОТ ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК И В МАНАСИЕВАТА ХРОНИКА

Предложените тук наблюдения имат отношение към по-обширния проблем за новите преводи, възникнали в кръга на българските исихасти¹, и по-конкретно — към принципите на преводаческата техника и тяхното преосмисляне като езиково-стилна норма в структурата на оригиналните творби на епохата.

Известно е, че причините за новите преводи се крият в острия конфликт между двете противоположни течения във византийската религиозно-философска мисъл през XIV век: номиналното, или рационалното, осъдено като реакционно за времето си, и аскетико-съзерцателното, или т. нар. „средновековен реализъм“, почиващ върху възродените Платонови идеи за реалното съществуване само на чистата духовна същност.

Официално възприетите от Източноправославната църква идеи на исихастите — представителите на аскетико-съзерцателната школа на Григорий Синаит — са санкционирани чрез въвеждането Ерусалимски типик. Неговите уставни положения предизвикват сред българските исихасти широка преводаческа и редакторска дейност, според извода *—* *стогорскога правога. . . извода некога*. Нейното начало се свързва с имената на българските атонски монаси — стареца Йоан, стареца Йосиф, Закхей Философ², а в пределите на България — с името на Теодосий Търновски и особено с това на Патриарх Евтимий Търновски и с имената на неговите ученици и следовници.

В чисто езиков аспект точното, почти робско следване на образците на най-авторитетните византийски книжовни средища — на лаврата „Св. Атанасий“ в Атон и на Студийската обител в Цариград, означава навлизане на редица гръцки особености. Те са конкретизирани в областта на лексиката, като редица неологизми — засмки от гръцки; в областта на словосложението, като поява на много славянски композитни типове — преки калки от гръцки или създадени по модела на съответните калки³; и особено — в областта на синтаксиса, като активизиране на структурно иманентните обратни дативус абсолютус и дативус кум инфинитиво или като използване на живи, говорими елементи в необичайни конструкции, диференциращи ги от обикновената реч. Често се стига и до механично заемане на структурно

¹ Иванов, К. Някои моменти на българо-византийските литературни връзки през XIV в. (Исихазъм и неговото проникване в България). — Старобългарска литература, кн. 1, 1971, 209—242.

² Попов, Г. Новооткрито сведение за преводаческата дейност на български книжовници от Света гора през първата половина на XIV в. — Български език, 1978, 5, 402—410, пос. с. 409.

³ Zettl, R. Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbocroatischen. Böhlau Verlag Köln, Wien, 1970; Тихова, М. Сложните думи в езика на Г. Цамблак, К. Костенечки и Й. Бдишски. — Годишник на ВПИ — Шумен, т. 1, 1976, 11—43.

чужди синтактични модели⁴. Не са редки и случаите за заемане на някои особености на гръцкия словоред⁵.

Цялата тази съвкупност от необичайни, но не неясни езикови средства, превърнати вече във факт на изкуството, се проявява най-ярко в структурата на агнографските съчинения на епохата. Синтез от животопис и от ораторска проза, новите жития от т. нар. метафрастовски тип са обикнат жанр от представителите на Търновската книжовна школа.

Обект на наблюденията, проведени в случая, са някои особености на словоредата в житието на Стефан Лечански от Григорий Цамблак (по-нататък: ЖСтД⁶) и поспециално словоредата на онези атрибутивни словосъчетания, чиито компоненти са в дистантна позиция. Или тук става дума за част от словоредните необичайности, които създават търсената от автора ритмичност с оглед на съзнателно наложената риторично-поучителна линия в панегиричната творба.

С оглед на поставената задача — да се провери как новата преводаческа техника е преосмислена като норма в езиково-стилната структура на оригиналните творби, проучваните атрибутивни словосъчетания (по-нататък АС) в ЖСтД са сравнени с идентични или подобни конструкции от Манасиевата хроника, като преводен паметник от същата епоха. Въпросът, защо е подбрана Манасиевата хроника, а не някое преводно житие от метафрастовски тип, се изяснява по-долу.

Предварителните съображения, насочващи конкретното наблюдение, са следните: колкото и разширени да са възможностите за осъществяване на разнообразни словоредни трансформации в изречението, почиващо на морфологичния принцип, те не са неограничени. Още на старобългарска почва трикомпонентното изречение „подлог — сказуемо — допълнение“ е пример за нормативна, граматически значима линейно-синтактична структура, отразяваща естественият движението на информацията от известното към неизвестното. Наблюденията над структурата „подлог — сказуемо — пряко допълнение“ в евангелския текст показват, че случаите за нарушаване на нормативния словоред като контактна препозиция или дистантна постпозиция на прекия обект спрямо сказуемото се откриват предимно при наличието на емпфаза⁷. Следователно, колкото по-необичайна е топиката на отделните синтактични елементи, т. е. колкото възможностите за емпфаза са по-големи, толкова по-успешно тази синтактична „неправилност“ се превръща в средство на риториката. Ако тази необичайна топика на изреченските компоненти е

⁴ Birnbaum, H. Zur Aussonderung der syntaktischen Gräzismen im Altkirchenslavischen. — Scando-Slavica, t. IV, 1958; Večerka, R. K problematice vět s jmeným a sponov jmeným přísudkem v staroslověnině. Strukturni type slovenské věty a jejich vývoj. — Materiály pro syntaktické symposium, 19—23. X. 1966, Brno. Otázky slovanské syntaxe, II, Brno, 1968, 365—374; Wehofer, E. Die Dialektik des Johannes von Damaskus in kirchenslavischer Übersetzung. Wiesbaden, 1969. (MLS, t. VIII), s. XIII—XLIV; Тихова, М. Топика на местоименните енклитики в творчеството на Григорий Цамблак, Константин Костенечки и Йоасаф Бдински. — Български език, 1975, кн. 4, 328—333; Тихова, М. Синтактични конструкции с членолоподобно употребеното относително местоимение *нже*, *иже*, *нже* в езика на Г. Цамблак, К. Костенечки и Й. Бдински. — Годишник на ВПИ — Шумел, т. II, 1976, 179—206.

⁵ Иванова-Мирчева, Д. Евтимий Търновски, писател-творец на литературния български език от късното средновековие. — В: Търновска книжовна школа. С., 1974, 204—205; Давидов, А. За някои стилистични особености на Цамблаковата реч (Върху материали от „Мъчение на Йоан Нов“ и „Похвално слово за Евтимий“). — Славистични проучвания. Сб. в чест на VII Международен славистичен конгрес. ВТУ „Кирил и Методий“, 25—33.

⁶ Житието на Стефан Лечански от Григорий Цамблак (ЖСтД) е по изд. на Я. Шафарик. Гласник друштва срpsке словесности, кн. XI, 1895 г., Београд, 35—94.

⁷ Например: *възнематѣ мноштина каша не творити прѣдъ члѣкы да видати бждѣте нми*, *аштѣ ан же нн мѣздѣ не нматѣ, от ѿда кашего нже естѣ на нѣсѣхъ*. Мт. VI. 1, Мар., където в първото просто изречение емпфазата е предизвестена и наложена от повелителната модалност на началния финитен глагол, а във второто — от поставеното в началото модално ядро от съюзи и частици. вж. Тихова, М. Към въпроса за актуалното членение в старобългарското изречение. — Sborník prací filozofické fakulty Brněnské Univerzity. A 28, 1980, 107—116.

подкрепена и от други стилистични средства в контекста на съответното сложно изречение, на периода или в цялостния контекст на творбата, то дефинирането ѝ като риторично средство е напълно оправдано.

Най-очевидното, най-яркото нарушаване на словоредната топка може да се очаква в онова синтагматично единство, където подчиненият член е крайно несамостоятелен. Такъв тип конструкция представлява именно подбраното за проучване АС, тъй като атрибутът, задължително съотнесен граматически и семантично със субстантива, образува най-зависимата и несамостоятелна в синтактично отношение част на изречението⁸.

Словоредният модел на всички атрибутивни словосъчетания в ЖСтД при задължителна контактност на компонентите е обикновено препозиция на определението — атрибута (А), спрямо определямото — субстантива (С). Както бе посочено по-горе, в ЖСтД са разглеждани случаите за дистантна позиция на членовете на АС. При тази позиция между определението (А) и определямото (С) се вмъкват други части на изречението.

Изцяло ексцерпирани случаи са класифицирани според синтактичната функция на субстантива, респективно на АС като логическа цялост, изразяваща едно понятие, което в синтактичен план се реализира като разширена част на изречението: разширен подлог (1); разширено пряко допълнение (2); разширено косвено допълнение (3); разширено обстоятелствено пояснение (4).

Вмъкнатите изреченски части, които могат да бъдат една или повече, са означени с работните термини едночлен (1), двучлен (2), тричлен (3). Вътрешната им подредба е в зависимост от тяхната синтактична принадлежност:

1.1. Едночлен — сказуемо, като това са най-разпространените случаи в ЖСтД. Например:

1.1.1. Христѣанскы же рѣствѣше рѣгь н црьковѣна добръ правѣна бѣху.
67. 24—25.

1.1.2. н на мѣствѣ бивѣ ндѣже царь тогда прѣбывааше. тѣмюу повѣлѣвшюу къ нѣмюу прѣходитѣ. ѡнѣ же ѣко ѡтѣца добраго прѣемлетѣ сына. лобзаетѣ слѣзамн. 62. 24—26.

1.1.3. ѣко да н неправѣдноу извоу нскоушѣнѣ бивѣ, правѣднымъ вѣнцѣмъ ѡтѣ живѣначалнѣ вѣнчатѣ се роуки. 47. 6—9.

1.1.4. н светла оубо его дѣша, въ неизреченнѣ вѣдвараетѣ се славь. 86. 28—87.1

1.3. Едночлен — косвено допълнение. Например:

1.3.2. ѡнѣ же ѣко мнѣше се глагола къ нѣмюу. н ктѡ еси тын господн моннже толнокое о мнѣ прѣлѣжаннѣ творен. 49. 26. 1—2.

1.4. Едночлен — обстоятелствено пояснение. След случаите с едночлен — сказуемо, това са едни от най-разпространените конструкции. Например:

1.4.2. ѡ монѣхъ слѣзь. аще прѣвродителѣво в ран великомюудрѣ прѣвоже женскаа лѣсть. здѣ что не хотѣше сътворити ѡ тышѣемюхъ. 45.12—15.

1.4.3. мѡисѣа тогда же н іліюу своєю неизчѣтенно силною властїю прѣдставн. 52. 5—6.

1.5. Едночлен — несъгласувано определение. Случаите са също доста често срещани в ЖСтД. Например:

⁸ Георгиева, Е. Словоред на простото изречение в българския книжовен език. С., 1974, 57—64.

1.5.2. ВИДѢСТЕ ЛИ ВЪЗЛЮБАЕМЫИ ЖЕНЫ ДОУКВСТВО. СЛЫШАСТЕ ЛИ ОУДОБѢ ПРѢЛЪЗНОЕ СИХЪ КОВАСТВО. 48. 15—16; зрѣ таковааго своего оусрѣдѣа встроена. н втѣсоудому къ велнчаншнмъ тѣцаашѣ се. 75. 11—12.

1.5.3. ЯКО ЕДННЪ МНѢТН СЕ КАМЕНЬ ВСЕГО ОНОГО ХРАМА ЛИЦЕ. ПРѢЧЮДНО КЪ ЕДНННОМУ СЪРАСЛЪСТВА ВИДОУ СЪЧЕТАННО ХЫТРОСТЮ. ВЪ НЕИЗРЕЧЕННѢ НЕЦЪН ИВЛАДЕМО ДОБРОТѢ. 70. 17—21.

2. Двучленът е обикновено съчетание от косвено допълнение+сказуемо, а порядко — от обстоятелствено пояснение+сказуемо или — от несъгласувано определение+сказуемо. Например:

2.(3+1).2. н елма же въ тоужден странѣ н заточеннн снн таковоу дыхаашѣ о православін ревность. 55. 19—20.

2.(3+1).2; 2.(4+1).3. кивннчнне оубв втѣ ннхъ прѣмакѣ молнтен н темь мирь оставль. вѣдоушомоу въ прѣдѣз касашѣ се поутн. 62. 20—22.

2.(4+1).2. н въ такоуиихъ н толнкыхъ вѣдаахъ тръпѣанкоу н благодарственоу явнтн се. яко ннже малъ нѣкын негвдвванѣа испвнтнн глаголь, пакы своимъ твго втѣчѣствоу дарова. 60. 24—27.

3. Тричленът най-често е съчетание от несъгл. опред.+обст. пояснение (за начин)+сказуемо, или — от обст. пояснение (за време)+сказуемо+обст. поясн. (за място). Например:

3. (5+4+1).3. аще хотѣашѣ богъ тамошннмн мнѣ питати се. не хотѣхъ здѣшннаа твмоу соудншоу достнгноутн. нъ понеже тако божѣственому его гвдѣ бысть промыслау. долѣвѣуть н внше мѣрн нашѣе соуть шбрѣтающа се намъ безтроуднѣ. 57. 11—16.

Както вече бе отбелязано, степента на необичайност при словоредните процеси е в зависимост от степента на нарушената обичайна дистрибуция на изреченските членове, т. е. от степента на е м фаза (на напрегнатост).

Ако присмем е м фазата за даденост при наблюдаваните АС, интересно е да се проследи доколко в рамките на простото изречение, в което участвува АС, има и други „нарушения“. За случая условно се приема за база словоредът на простото изречение в съвременния български език⁹, понеже и през средновековието логиката на мисълта, или движението на естествената информация, върви от известното към неизвестното. Морфологичният принцип в старобългарското изречение не променя толкова познатата ни линейна последователност на членовете в изречението, колкото намалява степента на подчинителните връзки в синтагматичните отношения. Тъкмо това обяснява и по-голямата подвижност и гъвкавост на изреченските членове, ползваща успешно нуждите на средновековната стилистика.

Ще бъдат посочени само резултатите от наблюденията на АС — пряко допълнение, тъй като това са най-разпространените конструкции, а освен това резултатите от анализа не предлагат съществени различия спрямо останалите видове АС:

1. Когато в рамките на простото изречение АС като пряко допълнение, е единствен разширяващ член, например: црковнѣ вѣв вставшн рздорн. 54. 19—21, на пръв поглед дистрибуцията на прякото допълнение спрямо сказуемото е правилна — контактна постпозиция на субстантивния член от АС спрямо сказуемото. Но от морфологична гледна точка атрибутът доста често е качествено прилагателно, например: яко втѣць добрааго прѣмляеть сына. 62. 24—26. Неговата функция като епитет в риторичните творби е многократно подчертавана. Това позволява да се предположи, че логическото ударение често е било изнасяно върху атрибута. При

⁹ Георгиева, Е. Словоредът. . . , 37—64.

това положение атрибутивният член като интонационен център на АС (частично представящ прякото допълнение) остава в контактна препозиция спрямо сказуемото и образува център на емфаза на интонационно ниво.

2. В примерите, когато освен АС като разширено пряко допълнение се появяват и други разширени членове на простото изречение, почти винаги поне единият от тях заема неправилна топка по отношение на сказуемото и създава още един център на емфаза.

3. Когато АС е пряко допълнение, а вмъкнатият едночлен — косвено допълнение, обст. пояснение или несъгл. определение, сказуемото остава обикновено в постпозиция спрямо АС и много рядко, при определени условия, заема начална позиция, например: *ВНАЪСТЕ АН ВЪЗЛЮБЛЕННЫИ ЖЕНЫ ЛЮКАВСТВО, СЛЫШАТЕ АН ОУДОБЪ ПРАВЪСТВО СИХЪ КОВАРСТВО*. 48. 15—16. В случаи като този възможностите за емфаза също са увеличени.

4. При редките примери за вмъкване на двучлен или тричлен при АС — пряко допълнение единственият случай за по-осезателно нарушение е увеличаване на дистанцията между атрибута и субстантива. Поради осезателното присъствие на сказуемото в състава на многочлените принципите за нарушаване на топката при поясненията на глагола — сказуемо не са променени — остават същите, както при едночлените.

5. Интерес представляват случаите, когато между компонентите на АС — пряко допълнение се вмъква друг тип „необичайна“ синтактична конструкция, възприета като норма в риторичната проза от XIV век. Това са конструкциите от анафорично употребеното несклоняемо относително местоимение *нже, ъже, кеже* + предложно съчетание¹⁰, които изпълняват функция на пояснение към субстантива от АС. Вмъкнато между членовете на АС, това пояснение нарушава правилото за постпозиция и подчертава създадената емфаза. Например: *МОЛЮ ТВОЕ ЕЖЕ КЪ МНЪ ВЪРЪДЪ. ТОУ ТЪВЪЮЩИМЪ ТО РАЗДАД. МЕНЕ БУ НЖЕ ЗДЪ ПРВЕДШИА СНАД ПИТАЕТЪ ОБЫАНО*. 57. 23—26; *И ТЪМЪ УТЬ ВЪСАКОГО ОУКАНАЕ СЕ ЗААА. И МНОГАА БВУ ъже УТЬ КИНОТИ МОУЖА ИСПРАВЛЕНІА* 45. 1—3.

6. По отношение на количествените характеристики най-честа е появата на АС — пряко допълнение, следвано от АС — косвено допълнение.

Ако се излезе от характера на синтагматичното отношение глагол-сказуемо: пряко допълнение, където прякото допълнение уплътнява лексикално-семантичната непълноценност на преходния глагол, контактната му постпозиция, осъществена в случая чрез субстантивния член на АС, е нормалната, очакваната. По този начин независимо от наличието на емфаза ясната връзка с вътрешноезиковите закони на речта е запазена. Не по-различно е положението и с косвеното допълнение. Тук обаче поради опосредствувания характер на връзката му с глагола-сказуемо и при липса на необходимост от постоянно семантично уплътняване на непреходния глагол контактната постпозиция винаги е дотолкова релевантна, колкото при прякото допълнение.

Следователно най-употребимо е онова, което едновременно запазва връзката си с вътрешноезиковите закономерности и същевременно предлага условия за формално нарушаване на тези закономерности.

Този извод показва, че трансформирането на чисто езиковите средства в риторични винаги има своето оправдание във вътрешноезиковите закони на езика. Преценени от тази гледна точка, новите преводи в кръга на българските исихасти разкриват едно изключително познание на особеностите на двата езика.

Това се доказва особено добре чрез превода на Манасиевата хроника¹¹. Нейният московски препис от 1345—1346 г. „е първият търновски ръкопис, в който сис-

¹⁰ Тихова, М. Синтактични конструкции с членоподобното. . . , 186—188.

¹¹ Използвано е изд. на Йон Богдан: Bogdan, J. Cronica lui Constantin Manasses, traducere mediobulgară. Text și glosar. București, 1922.

темно се използват най-характерните начертания на попгерасимово писмо¹² — т. нар. полууставно-бързописен александрийски шрифт, появил се през втората четвърт на XIV в. като резултат от трансформация на кирилицата с оглед към нейното византизиране¹³. Датировката на този нов, византизиран шрифт свързва съответните ръкописи и конкретно — превода на Манасиевата хроника „пряко с дейността на на Теодосий Търновски“ и на неговите последователи¹⁴.

Езикът на Манасиевата хроника, пълен с поезия и риторика, изобилствува и с конструкции от изследвания тип. Обикновено те имат своето точно съответствие в гръцкия първообраз, написан в характерния за епохата политически стих¹⁵. Например:

1. **ЗЕМЪ ЖЕ НЕОУКРАШЕНА Н НЕВНАДНА БЪ.**

Н ТЪМА НАЛЕЖААШЕ ГЛЪБОКА НА ТОА ПЛЕСОУ. 2. 6—7

Ἡ γῆ δ' ἀπερικόσμητος ἀόρατος ὑπῆρχε.

Καὶ σκότος ἐπεκάθητο βαθὺ τοῖς ταύτης νότοις. 221. 9—10¹⁶

2. **ТОГДА ПРЪВЪЕ ВЪСІА СВННЦА ДЪНЕВНАА.**

ΒΕΑΝΚΥΝΗ ΝΣΟΑΝΗΝΣ ΣΛΩΝЦЕ, НЖЕ ЖИВОПНТΑΤΕΑΝΥΝ СВΕΤΗΛΩΝΗΚЪ.

НСТΟΥННІК' СВѢТОУ ПЕНЗДАЕМЪН, ДОМЪ ОГНѢ БЕЗДРЪБЕНАГО. 4. 18—21

Τότε τὸ πρῶτον ἔφαιψεν ἡ κόρη τῆς ἡμέρας,

Ὁ μέγας γίγας ἥλιος, ὁ ζωοτρόπος λύχνος.

Πηγὴ φωτὸς ἀκένωτος, οἶκος πυρὸς ἀξόλου. 224. 8—10

3. **БОЛЪЗНИ НАНЕСЕ АУТЪІА Н ТРОУДОРОДЪІА.**

НА СВЖ ПРЪМАТЕРЕ ПРЪВЪЕ ПОСТРАДАВШЖЖ. 12. 5—6

ἽΩδίας ἐπηράσατο δριμείας μογοστόκους

Ἐὰ τῇ πρωτομήτορι τῇ πρωτοπαθησάσῃ. 233. 7—8

4. **ТАКОВАА НЪКАА ЦВѢТНАА ПЪСТРОТА НЕВО ОУКРАШААШЕ**

ТАКОВА НЪКАА НАЛЕЖААШЕ НЕБЕСНОМОУ АНЦОУ

МНОГОЗРАЧНАА Н РАДОСТНАА Н ДОБРОЗРАЧНАА КРАСОТА. 5. 8—10

Τοιαύτη τις ἀνθόχροια τὸν οὐρανὸν ἐκόσμει.

Τοιαύτη τις ἐφίζανε τοῖς οὐρανοῦ προσώποις

Ποικιλανθῆς χαρίεσσα καλλιαιτῆς τερπνότη. 225. 6—8

Има обаче случаи, макар и не така често, за неспазване на оригиналния словоред. Например:

Н ОУВО СТАРЪІН Н ЗЛОСЪМЪРЪТНЪІН Н РАДЪВНАЧААЛННЪ,

НЗГНАНІЕ УТ ТЖДОУ АУТОЕ ПОЛОУЧНЪВЪ,

ВЪСЕЛН СА ПРЪМО ПНЦНОМОУ СЕЛОУ. 12. 7—9

Καὶ τοῖνον ὁ τάλαντατος καὶ δύσποτμος γενάρχης,

Ἐπελαθῆναι δυσκλεῶς ἐκεῖθεν δυστυχῆσας,

Κατῳκῆσεν ἀπέναντι τοῦ τῆς τρυφῆς χωρίου 234. 9—11.

Съпоставителните наблюдения показват, че в превода са създадени конструкции от изследвания тип и там, където в оригинала липсват. Ако се прибави и казаното

¹² Коцева, Е. Александрийско-попгерасимово писмо в български ръкописи от втората половина на XIV в. — Старобългарска литература, кн. 1, 369—401, пос. с. 380.

¹³ Коцева, Е. Цит. съч., с. 371.

¹⁴ Пак там, съч., с. 388.

¹⁵ Krumbacher, K. Geschichte der byzantinischen Litteratur, von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches, (527—1453). München, 650—652; Weingart, M. Les chroniques dans la littérature slave ecclésiastique. — Orient et Byzance, IV, Paris, 1930. 54—55; Boissin, H. La traduction moyen-bulgarè de la Cheonique de Manassès.—RES. t. 22, Paris, 1922, 188—188.

¹⁶ Гръцкият текст на Манасиевата хроника се цитира по Corpus scriptorum historiae Byzantinae, t. XX, 219—438: Constantini Manassis, Compendium chronicum. Тук искам да изкажа благодарност на колежката гл. ас. Елена Иванова за помощта, която ми оказа при работата ми с гръцкия текст на Хрониката на Константин Манаси.

от А. Боасен¹⁷ по повод езика на превода на Хрониката, а именно, че в среднобългарския превод има много повече композита в сравнение с оригинала, или че много често конструкции с анафоричното *иже*, *иже*, *иже* + предложно съчетание нямат своето гръцко съответствие, може да се направи следният извод: преобладават почти дословно написания в политически стих гръцки първообраз на Хроника, среднобългарският преводач не е бил в състояние да спазва метричната схема, но, за да запази ритъма, той създава ритмообразуващи фигури и там, където те липсват в гръцкия текст. За преводача, владеещ добре български и гръцки език, е било ясно, че конструкциите от АС с дистантно разполагане на компонентите в състава на политическия стих са риторично, ритмообразуващо средство по отношение на особеностите и на обикновената гръцка реч. Тъкмо затова той ги създава и там, където е необходимо, за да се уплътни ритъмът на превода. Особено добре проличава този стремеж в първите глави на Хрониката, които са една блестяща поетична реминисценция на първите глави от книгата Битие на Стария Завет. Езикът на Сътворението на света е наситен с изследваните словоредни „неправилности“, които заедно с изобилието от метафори, метоними, сравнения и епитети образуват богата и красива словесна плетеница. Изобилието обаче на всички тия поетични средства рязко спада, щом се стигне до описанието на „Царствата“ в Манасиевата хроника. Тук повествователната линия се съгъстява дотолкова, че появата не само на тези, но и на други синтактико-стилистични средства е чувствително намалена.

Идентично е положението и в ЖСтД, а така също и в две други произведения на Григорий Цамблак — в Похвалното слово за Евтимий¹⁸ и в Мъчението на Йоан Нови Сучавски, според проверката на цитираните от А. Лавидов¹⁹ примери в един по-широк контекст. Проучваните конструкции от АС, с дистантна топка на компонентите, се появяват в съседство с риторичен въпрос, синтактичен паралелизъм и други риторични елементи, т. е. там, където емоционално-сфатичната приповдигнатост заменя повествователния тон.

Като заключение се налага още един извод: възприетата и наложила се през XIV век практика, санкционирана от Ерусалимския типик, за дословни преводи (преценена от съвременно гледище) наред с „недобрата“ си страна — да допуска в среднобългарския книжовен език редица типично гръцки езикови особености, има и тази положителна роля — да обогатява книжовния език на епохата с редица ритмообразуващи обрати. Тази ѝ роля проличава най-отчетливо при превода на гръцки съчинения, създадени в стихове. Привличането тъкмо на Манасиевата хроника, а не на някое житие от метафрастовски тип, чийто гръцки оригинал е също в стихове²⁰, се оправдава от изключителната художествена стойност на Хрониката на Константин Манаси.

¹⁷ Boissin, H. Le Manassès moyen — bulgare. — Étude linguistique. Paris, 1946, 105—107.

¹⁸ Приложените по-долу примери за словоредни неправилности в конструкцията АС от Похвалното слово за Евтимий на Г. Цамблак са само илюстративни и нелят да оформят представата ни за превръщането им в стилистична норма в книжовната практика на Григорий Цамблак (цитира се по изд.: Русев, П., И. Гълъбов, А. Давидов, Г. Данчев, Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. С., 1971). Примери: *яко шт вышты пощамъ трупенѣа паамень и тѣхъ безстоуднаа поплажъ лица*. 150.19.1; *штчество кьмънажъ едно раи, дрѣвнше чл/окъ/чьскаго ес/тъ/стеа селенѣ, еднѣж же рѣца похвалѣ, еже къ в/ог/оу присвоиѣ*, 122.5.3; *снѣ и шнѣ шт прѣваго процудѣе къзрѣста, аѣѣ изволенѣмъ житѣа гѣвршѣнъ нѣшѣд и высокораленѣ*. 126.7.4 и др.

¹⁹ Давидов, А. За някои стилистични особености . . . , с. 28.

²⁰ Според Х. Бек през XIV в. се създават химнологични творби на агиографски теми. В ръкопис от 1307 г. има житие на Николай Мирликийски, състоящо се от 630 дванадесетосрични стиха. Известният църковен поет от първата половина на XIV в. Никифор Калист също е писал житие в стихове за този светец. Векк, H. G. Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich. München, 1959, p. 698, 706 (цитирано по Иванова, К. Някои моменти. . . , с. 222).